

Makroekonomie

4., aktualizované a rozšířené vydání

- Makroekonomie a její význam
- Produkt ekonomiky
- Inflace a nezaměstnanost
- Peníze, banky, měnová politika
- Státní rozpočet a fiskální politika
- Ekonomický růst a cyklus
- Zahraniční vazby ekonomiky, platební bilance a měnové kurzy
- Úloha vlády v tržní ekonomice

Václav Jurečka, Martin Macháček
a kolektiv

Makroekonomie

4., aktualizované a rozšířené vydání

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc., prof. Ing. Martin Macháček, Ph.D. a kolektiv

Makroekonomie

4., aktualizované a rozšířené vydání

Kniha je monografie

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 8876. publikaci

Autorský kolektiv:

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc. (vedoucí autorského kolektivu) – kapitoly 1, 2, 6, 7, 10, 11, 17 (kromě 17.2)

Prof. Ing. Martin Macháček, Ph.D. – kapitoly 9, 12, 13

Ing. Karel Hlaváček, Ph.D. – kapitoly 15, 16

Ing. Ivana Jánošíková, Ph.D. – kapitoly 8, 14

Ing. Irena Paličková, Ph.D. – kapitola 17.2

Ing. Lenka Spáčilová, Ph.D. – kapitola 4

Ing. Tomáš Wroblowský, Ph.D. – kapitoly 3, 5

Odborní recenzenti:

Prof. Ing. Stanislav Šaroch, Ph.D., Fakulta mezinárodních vztahů VŠE v Praze

Prof. Ing. Milan Žák, CSc., Vysoká škola ekonomie a managementu Praha

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědný redaktor Petr Somogyi

Sazba Jan Šístek

Obálka Zdeněk Dušek

Počet stran 384

Čtvrté vydání, Praha 2023

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2023

ISBN 978-80-271-6943-6 (ePub)

ISBN 978-80-271-6942-9 (pdf)

ISBN 978-80-271-3635-3 (print)

Obsah

Úvodní slovo recenzentů	11
O autorech	12
Úvodem	15
1. Seznámení s makroekonomií	17
1.1 Seznámení s makroekonomií	18
1.2 Neoklasická a keynesovská makroekonomie – rozpor, který vás bude provázet	20
1.2.1 Neoklasická ekonomie	20
1.2.2 Keynesovská ekonomie	21
1.2.3 Další vývoj kontroverze mezi neoklasickou a keynesovskou teorií	21
1.3 Makroekonomie a hospodářské krize	23
Část A Produkt ekonomiky – jeho měření a determinace	
2. Produkt ekonomiky a jeho měření	26
2.1 Makroekonomické agregáty	26
2.2 Nominální a reálný produkt	29
2.3 Metody výpočtu hrubého domácího produktu	30
2.3.1 Výdajová metoda	30
2.3.2 Důchodová (příjmová) metoda	33
2.3.3 Produkční (výrobní) metoda	35
2.4 Rozdíl mezi „domácím“ a „národním“ produktem	35
2.5 Některá omezení při výpočtu makroekonomických agregátů	37
2.6 Alternativní ukazatele	41
2.7 Ekonomická síla a ekonomická úroveň země	42
2.8 Osobní a disponibilní důchod domácností	43
2.8.1 Osobní důchod	43
2.8.2 Disponibilní důchod	43
3. Výdajový model s multiplifikátorem	45
3.1 Spotřební výdaje domácností	47
3.2 Investiční výdaje soukromých firem	50
3.3 Rovnováha agregátních výdajů a reálného důchodu (dvousektorový model)	51
3.3.1 Změny agregátních výdajů a výdajový multiplifikátor	53
3.3.2 Paradox spořivosti	55
3.4 Vliv státních zásahů fiskální povahy a rozvinutý multiplifikátor (třísektorový model)	56
3.4.1 Multiplifikátor vyrovnaného rozpočtu	58
3.5 Vliv zahraničního obchodu na makroekonomickou rovnováhu (čtyřsektorový model)	59

4. AS-AD model	63
4.1 Agregátní poptávka	63
4.1.1 Proč je poptávková křivka klesající	64
4.1.2 Faktory ovlivňující agregátní poptávku	66
4.2 Agregátní nabídka	70
4.2.1 Krátkodobá agregátní nabídka	71
4.2.2 Dlouhodobá agregátní nabídka	72
4.2.3 Faktory ovlivňující agregátní nabídku	73
4.2.4 Třístupňová křivka agregátní nabídky	77
4.3 Makroekonomická rovnováha	79
4.4 Změny makroekonomické rovnováhy	81
4.4.1 Změna agregátní poptávky	81
4.4.2 Změna agregátní nabídky	82
4.4.3 Neoklasické a keynesovské dosahování makroekonomické rovnováhy	83
5. Model IS-LM	86
5.1 Předpoklady a struktura modelu IS-LM	87
5.2 Trh statků a křivka IS	87
5.2.1 Odvození křivky IS	88
5.2.2 Sklon a posuny IS křivky	90
5.3 Trhy aktiv a křivka LM	91
5.3.1 Odvození křivky LM	92
5.3.2 Sklon a poloha LM křivky	93
5.4 Celková rovnováha – rovnováha na trzích statků a peněz	94
5.5 Účinky monetární politiky v modelu IS-LM	95
5.6 Fiskální politika v IS-LM modelu a vytěšňovací efekt	96

Část B Peníze v tržní ekonomice

6. Peníze a trh peněz	100
6.1 Peněžní a reálná ekonomika	100
6.2 Peněžní agregáty	101
6.3 Kvantitativní teorie peněz	103
6.3.1 Rovnice směny	104
6.3.2 Trh peněz	105
6.4 Poptávka po penězích	106
6.4.1 Transakční poptávka po penězích	107
6.4.2 Spekulační poptávka po penězích	108
6.5 Nabídka peněz	112
6.5.1 Obchodní banky	112
6.5.2 Jak vznikly banky	113
6.5.3 Jak vznikly banky s částečnými rezervami	114
6.5.4 Makroekonomické a mikroekonomické příčiny regulace bank	115
6.5.5 Centrální banka a její funkce	118
6.5.6 Jak banky tvoří peníze – peněžní multiplikátor	119
6.5.7 Kdo a co určuje nabídku peněz	124
6.6 Rovnováha na peněžním trhu a rovnovážná úroková míra	128
6.7 Vztah trhu peněz k trhu zapůjčitelných fondů	129

Část C Dvě „makroekonomická zla“: inflace a nezaměstnanost

7. Inflace	132
7.1 Měření inflace	133
7.1.1 Měření cenové hladiny a cenové indexy	133
7.1.2 Míra inflace	136
7.1.3 Skrytá inflace	137
7.1.4 Potlačená inflace	137
7.2 Obecná příčina inflace	138
7.3 Typologie inflace	139
7.3.1 Plíživá a pádivá inflace. Hyperinflace	139
7.3.2 Poptávková inflace	141
7.3.3 Nákladová inflace	143
7.3.4 Očekávaná, anticipovaná a neanticipovaná inflace	146
7.4 Inflace a úroková míra	147
7.5 Setrvačná inflace	147
7.6 Jádrová inflace	148
7.7 Důsledky inflace	149
7.7.1 „Inflační zdanění“	152
7.8 Cílování inflace	152
7.9 Náklady dezinflace	153
7.10 Deflace jako problém	155
7.11 Od deflace k inflaci	156
8. Nezaměstnanost	160
8.1 Měření nezaměstnanosti	160
8.1.1 Míra nezaměstnanosti	160
8.1.2 Podíl nezaměstnaných osob	161
8.1.3 Míra ekonomické aktivity	162
8.1.4 Struktura nezaměstnanosti	163
8.1.5 Počet uchazečů na jedno volné místo – Beveridgeova křivka	164
8.2 Typy nezaměstnanosti	165
8.3 Přirozená míra nezaměstnanosti	166
8.3.1 Faktory ovlivňující přirozenou míru nezaměstnanosti	167
8.4 Mikroekonomické souvislosti nezaměstnanosti	167
8.4.1 Minimální mzda	169
8.4.2 Odbory a kolektivní vyjednávání	169
8.5 Důsledky nezaměstnanosti	170
8.6 Cesty snižování nezaměstnanosti	172
9. Vztah inflace a nezaměstnanosti, Phillipsova křivka	175
9.1 Phillipsova křivka při změnách agregátní poptávky	175
9.2 Phillipsova křivka při změnách agregátní nabídky	177
9.3 Phillipsova křivka a role očekávání	178
9.3.1 Phillipsova křivka s adaptivními očekáváním	179
9.3.2 Phillipsova křivka s racionálními očekáváním	181
9.4 Taylorova křivka	183

Část D Centrální banka a vláda v ekonomice

10. Monetární (peněžní) politika	188
10.1 Nástroje monetární politiky	189
10.1.1 Operace na volném trhu a měnověpolitické sazby	190
10.1.2 Povinné minimální rezervy	192
10.2 Keynesovský pohled na úlohu a možnosti monetární politiky	193
10.2.1 Pravděpodobný vliv změn úrokové míry na výdaje	194
10.2.2 Úroková míra a uzavírání deflační a inflační mezery v ekonomice	195
10.3 Monetaristický pohled na úlohu a možnosti monetární politiky	197
10.3.1 Monetaristické pravidlo hospodářské politiky	198
10.3.2 Problém neutrality peněz	199
10.4 Ekonomický pragmatismus	201
10.5 Některá omezení monetární politiky	202
10.5.1 Zpoždění účinků monetární politiky	203
10.5.2 Dilema centrální banky	204
10.5.3 Past likvidity	205
10.6 Financializace ekonomik	206
10.7 Monetární politika v krizové ekonomice	207
10.7.1 Finanční a hospodářská krize	207
10.7.2 Experiment se zápornou úrokovou sazbou	208
10.7.3 Kvantitativní uvolňování monetární politiky	210
10.8 Snahy o stabilizaci	211
10.9 Eurozóna a Evropská centrální banka	212
10.10 Dodatek: O tzv. moderní měnové teorii	213
11. Fiskální (rozpočtová) politika	216
11.1 Funkce, cíle a nástroje fiskální politiky	217
11.1.1 Nástroje fiskální politiky	218
11.2 Státní rozpočet	219
11.2.1 Příjmy státního rozpočtu	220
11.2.2 Výdaje ze státního rozpočtu	224
11.3 Poptávkově zaměřená fiskální politika – stabilizační fiskální politika	224
11.3.1 Vliv změn ve výši vládních výdajů	225
11.3.2 Vliv změn v míře zdanění	227
11.3.3 Kombinace výdajové a daňové politiky	228
11.3.4 Účinnost stabilizační fiskální politiky a sklon křivky agregární nabídky	229
11.4 Nabídkově zaměřená fiskální politika – ekonomie strany nabídky	230
11.4.1 Lafferova křivka	233
11.4.2 Dodatek: průměrná a marginální míra zdanění	234
11.5 Vyrovnaný a nevyrovnaný státní rozpočet	234
11.5.1 Cyklický a strukturální deficit státního rozpočtu	236
11.5.2 Financování deficitu státního rozpočtu	237
11.5.3 Financování deficitu státního rozpočtu a vytěšňovací efekt	239
11.5.4 Státní a veřejný dluh	241
11.5.5 Dluhová krize a snahy o finanční konsolidaci	242
11.6 Některá omezení fiskální politiky	243

11.6.1	Pružnost versus stabilita fiskálních nástrojů	244
11.6.2	„Stop and go“ politika a časová zpoždění	245
11.6.3	Vytěšňovací efekt vládních výdajů	247
11.6.4	Omezená autonomie národní daňové politiky	248

Část E Ekonomický růst a ekonomický cyklus

12. Ekonomický růst	252
12.1 Zdroje a typy ekonomického růstu	253
12.2 Měření ekonomického růstu	255
12.3 Teorie ekonomického růstu	256
12.3.1 Neoklasická teorie růstu	257
12.3.2 Role technologického pokroku	259
12.3.3 Problém exogenního pojetí technologického pokroku	260
12.3.4 Nová teorie růstu a koncepce lidského kapitálu	261
12.3.5 Technologický pokrok jako veřejný statek a role vlády	261
12.3.6 Sociálně-ekonomické přístupy k růstu	262
12.4 Institucionální hranice produkčních možností	264
12.5 Role mezinárodní směny v procesu ekonomického růstu	265
12.6 Ekonomický růst a blahobyt společnosti	265
12.6.1 Alternativní měřítka blahobytu	266
12.6.2 Ekonomický růst a důchodová nerovnost	266
12.6.3 Trvale udržitelný rozvoj	267
13. Ekonomický cyklus	270
13.1 Anatomie ekonomického cyklu	271
13.1.1 Fáze cyklu	271
13.2 Cyklické chování ekonomických veličin	274
13.3 Zdroje a typy ekonomického cyklu	277
13.4 Poptávkové a nabídkové změny	277
13.5 Endogenní mechanismus versus exogenní šoky	279
13.6 Model ekonomického cyklu s multiplikátorem a akcelérátorem	280
13.6.1 Investiční multiplikátor	281
13.6.2 Akcelérátor investic	282
13.6.3 Součinnost investičního multiplikátoru a akcelérátoru investic	285
13.7 Monetaristický model ekonomického cyklu	286
13.7.1 Nová kvantitativní teorie peněz a role adaptivních očekávání ..	286
13.7.2 Asymetrické informace na trhu práce ve Friedmanově modelu	287
13.7.3 Měnová politika v monetaristické koncepci cyklických výkyvů	288
13.8 „Nabídkové“ teorie ekonomického cyklu	289
13.8.1 Koncepce „přírodního“ cyklu Williama S. Jevonse	289
13.8.2 „Inovační model“ ekonomického cyklu Josepha A. Schumpetera	290
13.9 Politicko-ekonomický cyklus	291
13.10 Finanční krize a recese	292
13.11 Ekonomický cyklus, Okunův zákon a role hospodářské politiky	293

Část F Vnější vazby otevřené ekonomiky

14. Mezinárodní obchod	300
14.1 Obchodní bilance	301
14.2 Příčiny existence mezinárodního obchodu	302
14.3 Teorie absolutních výhod	302
14.4 Teorie komparativních výhod	304
14.4.1 Terms of trade	308
14.5 Obchodní protekcionismus a jeho důsledky	309
14.5.1 Překážky volného mezinárodního obchodu	309
14.5.2 Ekonomická neefektivnost jako důsledek zavedení cla	311
14.5.3 Sociálně-politické dopady volného obchodu	313
14.6 Úsilí o volný obchod	315
15. Měnový kurz	317
15.1 Měnové trhy	317
15.2 Měnové kurzy	319
15.2.1 Nominální a reálný kurz	319
15.2.2 Determinace měnového kurzu	324
15.2.3 Co způsobují změny měnových kurzů	325
15.2.4 Faktory působící na změnu rovnovážného kurzu	326
15.3 Režimy měnových kurzů	333
15.3.1 Výhody a nevýhody jednotlivých měnových režimů	334
15.3.2 Režimy měnových kurzů v současnosti	335
15.3.3 Ideální měnový režim a „nedosažitelná trojice“	337
15.4 Česká koruna na měnových trzích	338
15.5 Budoucnost české měny a vývoj evropské měnové integrace	340
15.5.1 Kdy přistoupit k euru	343
15.5.2 Dopady vstupu ČR do eurozóny	344
16. Platební bilance	346
16.1 Dílčí salda platební bilance	350
16.2 Kumulativní salda platební bilance	353
16.3 Investiční pozice a zahraniční zadluženost	354
16.4 Vývoj platební bilance České republiky	356

Část G Makroekonomická úloha státu a jeho hlavní cíle

17. Stát a ekonomika	362
17.1 Stát v makroekonomice	362
17.2 Makroekonomické cíle hospodářské politiky a jejich konfliktnost	365
17.2.1 Magický čtyřúhelník	366
17.2.2 Index mizerie	368
17.3 Národní stát a ekonomická globalizace	369
17.4 Válečná ekonomika a politická ekonomie strachu	370
Summary	373
Použitá literatura	374
Rejstřík	378

Úvodní slovo recenzentů

Autorský kolektiv předkládá studentům a dalším zájemcům o ekonomické vzdělávání další vydání knihy na jedné straně vyhovující přijímaným standardům výuky makro-ekonomie, knihu logicky strukturovanou, čtivou a vnitřně konzistentní, na druhé straně skutečnou učebnici, která má svůj řád. Kniha se takřka úzkostlivě snaží v každé kapitole říct či diskutovat to, co je potřebné a důležité k pochopení obecných ekonomických souvislostí, a předkládá znalosti, bez kterých se neobejdou nejen studenti ekonomie, ale ani národohospodáři na všech stupních státní a veřejné správy.

Základní východiska i těžiště učebnice se nezměnila. Přínos nového vydání spočívá v tom, že v souladu s vývojem ekonomické teorie i hospodářské reality přibýly reakce na problémy a jevy současnosti. Výklad byl bez zásahu do struktury a logiky doplněn o nové přístupy vycházející nejen z vývoje teorie, ale i její reakce na reálnou, ne vždy adekvátní hospodářskou politiku. Výsledek je úměrný odborné kvalitě autorského kolektivu – vychází dílo aktuální a čtivé. Jednoznačně jde o vynikající učebnici.

prof. Ing. Milan Žák, CSc.

rektor

Vysoká škola ekonomie a managementu

Praha

Soudobá ekonomie se rozbíhá do mnoha velmi specializovaných disciplín. Je proto vždy velkým uměním a odvahou předložit konzistentní text pro studenty základního kurzu makroekonomie, jak se o to autoři pokoušejí. Nové aktualizované vydání publikace autorů z Ekonomické fakulty VŠB-TU Ostrava je bezesporu jedním z dosud nejlepších takových textů, které je domácí trh schopen nabídnout.

Autoři jsou jak dlouholetými učiteli, tak osvědčenými autory, což prokázali již publikováním řady jiných textů. Jednou ze základních otázek při psaní učebnice je jak strukturovat text, neboť se jedná o relativně mladou disciplínu, která se má pokusit uvést studenta do – ve skutečnosti velmi heterogenního – oboru. S touto otázkou se autoři vyrovnávají velmi dobře. Kapitoly jsou didakticky propracované, mají bohatou, ale přesto přehlednou vnitřní strukturu, jejich výklad je velmi čtivý, ale zároveň precizní. Závěrem nezbývá než konstatovat, že dílo je velmi zdařilé.

prof. Ing. Stanislav Šaroch, Ph.D.

profesor Fakulty mezinárodních vztahů

Vysoké školy ekonomické v Praze

O autorech

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc.

Studoval obor Politická ekonomie na Národohospodářské fakultě (dříve Fakultě politické ekonomie) Vysoké školy ekonomické v Praze (1967). Po čtrnáctiletém působení ve sféře vzdělávání dospělých (politická ekonomie, personalistika, andragogika) se stal docentem Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava (VŠB-TU Ostrava). Osmnáct let vedl katedru ekonomie na Ekonomické fakultě této univerzity. Dlouhodobě studoval ekonomické chování malých evropských zemí; v této oblasti obhájil kandidátskou a habilitační práci. V posledních letech se zaměřuje na úlohu institucionálních faktorů na ekonomický rozvoj. V roce 1993 byl jmenován profesorem ekonomie. Vyučoval základní kurz mikroekonomie a makroekonomie, institucionální ekonomii a dějiny české ekonomie. Dlouhodobě působil jako školitel doktorandů a byl členem několika vědeckých rad a oborových rad pro doktorská studia. V současné době je emeritním profesorem VŠB-TU Ostrava.

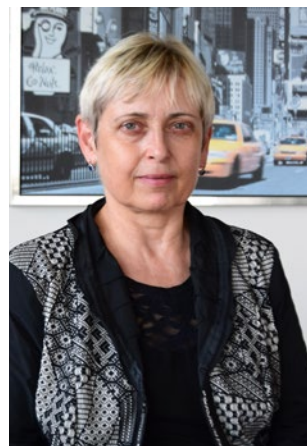
Ing. Karel Hlaváček, Ph.D.

Je absolventem oboru Finance na Ekonomické fakultě VŠB-TU Ostrava (1998). V roce 2006 ukončil obhajobou disertační práce doktorské studium v oboru Finance na téže fakultě. Od roku 2001 působí jako odborný asistent na katedře ekonomie Ekonomické fakulty VŠB-TU Ostrava. Absolvoval několik studijních pobytů na evropských ekonomických školách a také v Austrálii a na Novém Zélandě. Vyučuje makroekonomii, behaviorální ekonomii, mezinárodní finance a mezinárodní měnové teorie v kurzech pro české i zahraniční studenty. V oblasti výzkumu se zaměřuje zejména na oblast měnových kurzů, hodnocení zahraničních investic a analýzy mezinárodních finančních trhů a platebních bilancí. V současné době je řešitelem i spoluřešitelem mezinárodních projektů a proděkanem pro zahraniční vztahy.

Ing. Ivana Jánošíková, Ph.D.

Vystudovala Ekonomickou fakultu VŠB-TU Ostrava, obor Ekonomika průmyslu. Po několikaleté praxi v podnikové sféře působí od roku 1992 jako odborná asistentka na katedře ekonomie Ekonomické fakulty VŠB-TU Ostrava. Přednáší v kurzech mikroekonomie a makroekonomie v bakalářském, navazujícím i doktorském stupni studia, včetně výuky těchto předmětů v angličtině. Vyučuje kurz protimonopolní regulace a ochrany hospodářské soutěže. Dlouhodobě se specializuje na zkoumání vlivu přímých zahraničních investic na ekonomiku ČR. V této oblasti obhájila v roce 2001 doktorskou disertační práci v oboru Ekonomie. Pobývala na studijních stážích na několika zahraničních vysokých školách ekonomického zaměření. Zaměřuje se také na zkoumání efektivnosti výdajů ve veřejném sektoru.

Prof. Ing. Martin Macháček, Ph.D.

Absolvoval studium v oboru Národohospodářství na Ekonomické fakultě VŠB-TU Ostrava (1996), na téže fakultě získal doktorský titul v oboru Ekonomie (2000) a posléze ve stejném oboru i profesuru (2016). V roce 2010 úspěšně ukončil doktorské studium v oboru Teorie a dějiny vědy a techniky na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Od počátku své akademické kariéry působí na katedře ekonomie Ekonomické fakulty, kde přednáší makroekonomii pro magisterské i doktorské studium, filozofii a metodologii ekonomické vědy a rovněž dějiny ekonomických teorií. Současně pedagogicky působí na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Řadu let byl proděkanem fakulty, od roku 2021 vede katedru ekonomie, je členem vědeckých rad a redakčních rad ekonomických časopisů. V minulosti byl prezidentem České společnosti ekonomické, dlouhodobě působí v poradních orgánech Grantové agentury České republiky, Rady pro výzkum, vývoj a inovace a je členem předsednictva CAMBAS – České asociace MBA škol.

Ing. Irena Paličková, Ph.D.

Absolvovala studium v oboru Národohospodářství na Ekonomické fakultě VŠB-TU Ostrava (1994) a na téže fakultě získala doktorský titul v oboru Ekonomie (2003). Od počátku své akademické kariéry působí na katedře ekonomie Ekonomické fakulty jako odborná asistentka, kde vyučuje kurzy mikroekonomie, makroekonomie a institucionální ekonomie. V minulosti působila pedagogicky na technických fakultách VŠB-TU Ostrava a na Přírodovědecké fakultě a Zdravotně-sociální fakultě Ostravské

univerzity. Odborně je zaměřena na problematiku chování malých otevřených ekonomik evropského typu, zvláště ke vztahu k integračním procesům. V poslední době rozšířila okruh svého odborného zaměření o problematiku ekonomie kriminality.

Ing. Lenka Spáčilová, Ph.D.

Je absolventkou Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské v Ostravě (1985). Na této fakultě ukončila v roce 2000 také doktorské studium v oboru Ekonomie. S VŠB-TU Ostrava spojila i svou dosavadní pracovní kariéru a působí zde jako odborná asistentka na katedře ekonomie. Podílí se na výuce středně pokročilé mikroekonomie a dějin ekonomických teorií v navazujícím magisterském studiu. Studentům bakalářského studia přednáší dějiny světového hospodářství. Ve studijním programu MBA je garantkou a lektorkou modulu Manažerská ekonomie. V profesních vzdělávacích kurzech působila i v minulosti, ať už ve vzdělávání manažerů pořádaném švýcarskou nadací TRANSFER nebo v Systému vzdělávání účetních, organizovaném Institutem svazu účetních. Absolvovala několik studijních pobytů na Liverpool John Moores University. V oblasti výzkumu se specializuje na problematiku inflace a deflace.

Ing. Tomáš Wroblowský, Ph.D.

Vystudoval Ekonomickou fakultu VŠB-TU Ostrava, obor Národní hospodářství. Tamtéž získal v roce 2005 doktorský titul v oboru Ekonomie. Od ukončení magisterského studia působí na katedře ekonomie, v letech 2009–2016 zastával funkci vedoucího katedry. Vyučuje makroekonomii a fiskální teorii a politiku v navazujícím magisterském a doktorském studiu, oba předměty vyučuje rovněž v anglickém jazyce pro zahraniční studenty. V rámci výzkumné činnosti se věnuje zejména problematice makroekonomických důsledků fiskální politiky a měření vědecké výkonnosti v akademické sféře. Absolvoval několik stáží a přednáškových pobytů v zahraničí – v evropských zemích a v Číně.

Úvodem

„Úkolem ekonomické vědy je vidět problém jako celek, a ne jen jako útržky.“
Henry Hazlitt¹

Předkládaná učebnice je studijní pomůckou zejména pro posluchače semestrálního kurzu makroekonomie v rámci bakalářského studia na vysokých školách ekonomického zaměření, případně na jiných vysokých školách společenskovědního typu. Může však být vhodná i pro další zájemce, kteří chtějí získat hlubší vhled do souvztažností mezi jejich individuálním ekonomickým životem a vývojem celého hospodářství. Jak je snad zřejmé třeba jen z letmého pohledu do obsahu publikace, je makroekonomie tou větví ekonomické vědy, jejímž předmětem zájmu jsou takové veličiny a jevy jako produkt ekonomiky, zaměstnanost, inflace, úroková míra, státní rozpočet, platební bilance apod.

Dodejme, že tato učebnice se vzájemně doplňuje s učebnicí *Mikroekonomie*, rovněž vydanou nakladatelstvím Grada Publishing (2010, 2013, 2018). Obě publikace jsou pak východiskem ke studiu pokročilejších učebních textů v magisterském a doktorském studiu.

Pětileté období, které uplynulo od 3. vydání učebnice *Makroekonomie*, přineslo nové národohospodářské zkušenosti a teoretické poznatky. Zejména období po roce 2021 je makroekonomicky velmi dramatické, neboť ekonomiky záhy poté, co překonaly nejzávažnější důsledky světové finanční a hospodářské krize, byly zasaženy ekonomickými průměty koronavirové pandemie a válečného konfliktu na Ukrajině. Tyto – z hlediska hospodářského života – vnější zásahy přinutily vlády a centrální banky přijímat nová nekonvenční hospodářskopolitická opatření a zároveň vzbudily diskuse o teoretické ekonomii. Další vydání učebnice nám umožnilo nové poznatky zahrnout do předkládaného textu. Oproti předchozímu vydání jsme tak například rozšířili výklad příčin a důsledků zavedení záporné úrokové sazby a tzv. kvantitativního uvolňování monetární politiky. Píšeme o pozměněné funkci povinných minimálních rezerv centrální banky a o posunu v přístupu k inflačnímu cílování. Prostor jsme rovněž věnovali aktuální problematice náhlého přechodu ekonomik z téměř deflační situace k rychlé inflaci, problematice inflační daně, válečné ekonomiky a také tzv. moderní monetární teorii. Více jsme se též zaměřili na význam institucí pro ekonomický růst. Snažili jsme se o to při co nejmenším zvětšení rozsahu učebního textu s ohledem na jeho cenu a rozpočtové omezení studentstva.

Význam makroekonomie a smysl jejího studia je vysvětlen v úvodní kapitole. Na tomto místě proto jen konstatujeme: prostudováním *Makroekonomie* přestanete být ekonomickými laiky. Přece jen však dodejme jednu motivační poznámku: osvojení základů makroekonomie je mimořádně užitečné nejen pro studenty a studentky s vyšší úrovní aspirace, ale také pro občany v praktickém životě, kteří mají v představě své životní kariéry působení v důležitých a společensky odpovědných funkcích. Často jsme totiž bohužel svědky autoritativního vystupování volených či jmenovaných činitelů, kteří ovlivňují (třeba svými hlasy) hospodářskopolitická rozhodnutí, aniž jsou vybaveni alespoň základními znalostmi o mechanismu fungování národního a světového hos-

¹ Americký libertariánský ekonom (1834–1993).

podářství. Operují sice s ekonomickou terminologií, tu si ale zřejmě osvojili jen četbou denního tisku či v lepším případě povrchních příruček. Připomíná to ale papouška z epigramu významného ekonoma J. A. Schumpetera (1883–1950): „Chyťte papouška, naučte ho říkat, „nabídka“ a „poptávka“, a máte ekonoma.“²

Současné děje v českém, evropském a světovém hospodářství vzbuzují svou závažností zájem veřejnosti o ekonomickou problematiku. Také v masmediálním prostoru jsme se v minulosti nikdy tak často nesetkávali s takovými tématy, jako jsou například stagflace, deflace, úrokové sazby centrální banky, strukturální deficit státního rozpočtu, devalvace, index spotřebitelských cen apod. Rostoucí zájem o dění v hospodářství je pochopitelný, neboť ekonomická situace se po desetiletích relativního klidu výrazně změnila, a to v negativním směru s dopadem na široce pojatou životní úroveň většiny obyvatelstva.

Pozitivní na tom všem je, že zesílený zájem o ekonomii může napomoci k vyšší ekonomické vzdělanosti české společnosti a zprostředkovaně k její větší odpovědnosti za utváření politických předpokladů pro ekonomickou prosperitu. Snad k tomu přispěje i tato publikace. Při její přípravě nám velmi pomohla naše kolegyně paní Michaela Paková, za což ji vyslovujeme poděkování. Děkujeme také kolegům a kolegyním z české ekonomické obce za jejich vstřícný přístup při konzultaci problémů, které jsme si potřebovali ujasnit.

Autoři

² Swedberg, R.: Joseph A. Schumpeter. *His Life and Work*. Cambridge. Polity Press 1991, s. 199.

1. Seznámení s makroekonomií

„Bez teorie mohou ekonomové na svět pouze stupidně zírat.
Pomocí teorie se mohou pokusit o jeho pochopení.“
W. J. Baumol, A. S. Blinder

Zatímco mikroekonomie studuje a vysvětluje chování jednotlivých ekonomických jednotek, z nichž se skládá ekonomika, zkoumá makroekonomie ekonomiku jako celek.³ Nezabývá se tím, co určuje výrobu jedné firmy nebo jednoho odvětví, ani tím, jak rozdělují domácnosti své důchody na úspory a spotřebu, ale například tím, jaké faktory určují národní produkt země. Zajímá se o taková témata, jako jsou například celková výroba v dané zemi, celková zaměstnanost, míra nezaměstnanosti, deficit státního rozpočtu, cenová hladina a míra inflace, množství peněz v oběhu, obchodní a platební bilance apod. Vidíme, že se makroekonomie zabývá otázkami, které mají velký praktický význam a které jsou trvalým předmětem debat a sporů mezi ekonomy i politiky.

Často se k ilustraci rozdílů mezi makroekonomií a mikroekonomií používají metafory: Díváme-li se v bytě nebo ve studovně na knihovnu, jde o „makropohled“. Prohlížíme-li si jednotlivé knihy, jde o „mikropohled“. Nebo: Pohlížíme-li na les, jde o „makropohled“. Pozorujeme-li jednotlivé stromy (duby, buky, osiky, břízy), jde o „mikropohled“.

Mikroekonomie a makroekonomie nejsou samostatnými vědními ekonomickými disciplínami. Jsou pouze dvěma důležitými oblastmi ekonomie, chcete-li – „větvelemi jednoho stromu“. **Makroekonomie má své mikroekonomické základy.** Za každou makroekonomickou veličinou je proto třeba vidět nespočet mikroekonomických dějů. Například výše celkového produktu ekonomiky závisí na produkčním a spotřebním chování jednotlivých firem a domácností. Hodnotit účinky inflace není možné bez jejích dopadů na jednotlivé ekonomické subjekty atp. Makroekonomické myšlení, které se neopírá o mikroekonomické základy, nemůže být nástrojem poznání ani užitečným teoretickým východiskem hospodářské politiky. „Nemůže jedna věda zkoumat člověka od pasu nahoru a druhá od pasu dolů“ – psal v této souvislosti český ekonom Karel Engliš.⁴

Tradice rozlišovat makroekonomii a mikroekonomii není dlouhá. Sahá do období po Velké depresi 30. let 20. století. Jako první se objevily termíny „makrodynamika“ a „mikrodynamika“, které použil ve svém článku v roce 1933 norský ekonom Ragnar Frisch (1895–1973) k vyjádření přibližně toho, co dnes označujeme jako „makroekonomii“ a „mikroekonomii“.⁵ Podle *The Oxford English*

³ Označení mikroekonomie a makroekonomie vychází z řeckých slov mikros a makros, která znamenají „malý“ a „velký“.

⁴ Engliš, K.: *Soustava národního hospodářství*. Praha. Melantrich 1938, sv. I, s. 107.

⁵ Frisch, R.: *Propagation Problems and Impulse Problems in Dynamic Economics*. In: R. Frisch (ed.): *Economic Essays in Honor of Gustav Cassel*. London. Allen&Unwin 1933.

Dictionary (supplement) bylo první použití slova „makroekonomický“ zaznamenáno v roce 1948, kdy je David Hawkins použil v názvu článku v listopadovém čísle časopisu *Econometrica*. Zajímavé přitom je, že slovo nebylo použito v textu článku, nýbrž jen v jeho titulu.⁶

V současné době se v mezinárodní ekonomické obci stále více zdůrazňuje vnitřní souvislost mikroekonomických a makroekonomických procesů a stále více se prosazuje využívání nástrojů mikroekonomie k analýze makroekonomických problémů.

Kromě toho se vyskytují snahy vytvořit most mezi mikroekonomií a makroekonomií v podobě „mezoekonomie“, která by měla být zprostředkujícím článkem mezi oběma stávajícími rovinami zkoumání. Tato oblast ekonomické teorie by měla zkoumat zejména chování ekonomicky mocných subjektů na pomezí mikro- a makrosféry, například multinacionálních korporací, silných finančních skupin apod. Zatím se koncept „mezoekonomie“ příliš neujal.⁷

1.1 Seznámení s makroekonomií

Většinu argumentů, jimiž jsme chtěli zdůraznit význam **ekonomie** a jejího studia, jsme uvedli v úvodu do mikroekonomie. Zde připomeneme některé další, které se vztahují přímo k **makroekonomii**.

V jistém smyslu se znalost základů makroekonomie stává součástí ekonomické kultury. Makroekonomie se totiž zabývá analýzou ekonomického prostředí, které obklopuje každého občana a ovlivňuje jeho každodenní život. S makroekonomickou situací souvisí odpověď na takové otázky, jako například: Jaká je životní úroveň vaší rodiny? Jak snadno najdete vy, vaši příbuzní a známí zaměstnání? Rostou mzdy pomalu nebo rychle? Je úroková míra, za kterou si můžete půjčit peníze, vysoká nebo nízká? Utrácí vláda více, než vybere na daních? Jaký je kurz koruny k měně země, do níž chceme jet pracovat, studovat nebo na dovolenou? Je naše země vůči zahraničí věřitelem nebo dlužníkem?

Vybavenost poznatky makroekonomie usnadňuje samostatné kvalifikované uvažování o ekonomice a politice a také vlastní interpretaci ekonomických informací prezentovaných sdělovacími prostředky. Umožňuje vyhnout se tak manipulativnímu působení ze strany mediokracie a politiků, o němž nemůže žádný soudný pozorovatel české i zahraniční mediální sféry a politického života pochybovat. Jak se lze bez znalosti makroekonomie orientovat ve změti protikladných tvrzení o úspěšnosti či neúspěšnosti dané hospodářské politiky, o směru a hloubce reformy veřejných financí nebo o ekonomických důsledcích vstupu republiky do eurozóny? Zde s tzv. selským rozumem nevystačíme. **„Studenti, kteří pochopí makroekonomické identity, například**

⁶ McCandless jr. G. T.: *Macroeconomic Theory*. Englewood Cliffs. Prentice Hall International Editions 1991, s. 2.

⁷ „Mezo“ – z řeckého *mesos* – středo, mezi. Termín „mezoekonomie“ poprvé použil Stuart Holland v roce 1975.

že $Y = C + I + G + NX$, vědí více než většina politiků a žurnalistů – to již neříkáme my, nýbrž nositel Nobelovy ceny za ekonomii, americký ekonom James Tobin.⁸

Znalost základu makroekonomie umožňuje rozlišovat krátkodobé a dlouhodobé účinky hospodářské politiky a seriózně hodnotit rozhodnutí přijímaná národními a nadnárodními hospodářskými autoritami. Pro utváření vlastního realistického obrazu je to důležité, neboť určitými cílenými opatřeními je možné uměle vyvolat krátkodobý hospodářský rozmach (nebo alespoň zdání takového rozmachu), avšak s odloženými a v budoucnu se projevujícími nepříznivými důsledky. A také opačně: krátkodobá, sociálně bolestivá, ekonomicky ozdravná opatření mohou zakládat budoucí dlouhodobou prosperitu. Těmito stránkami hospodářské politiky se v tomto textu zabýváme v souvislosti s časovými zpožděními a politickým cyklem.

Tím, že makroekonomie umožňuje chápat ekonomiku systémově a s určitým nadhledem, rozšiřuje vybavenost jejími poznatky „užitnou hodnotu“ profese ekonoma ve smyslu její širší použitelnosti, neboť usnadňuje přechod mezi alternativními ekonomickými pracovišti a snadnější pracovní adaptaci. Samozřejmě, že znalost makroekonomie sama o sobě není zárukou ekonomického úspěchu a jistoty, určitě však dává větší šanci.

Poznatky makroekonomie jsou nezbytné pro tvorbu **hospodářské politiky vlády**. Empirické poznání, tzn. poznání vycházející z praxe, byť je také důležité, není dostatečným základem pro volbu optimálních metod a nástrojů, jimiž vláda ovlivňuje hospodářský život země.

Významným krokem k systematickému využívání poznatků makroekonomie se stalo vytváření nejrůznějších ekonomických poradních orgánů, jejichž posláním je příprava kvalifikovaných doporučení hlavám států, vládám, jednotlivým ministrům a dalším hospodářskopolitickým autoritám. Bylo by ideální, kdyby poradní týmy byly složeny z expertů bez zájmového propojení se soukromými podnikatelskými subjekty a politickými stranami. V čisté podobě se to asi nedá v žádné reálné společnosti očekávat. Za prvního státníka, který oficiálně využíval služeb „brain trustu“ (**mozkového trustu**), je považován americký prezident F. D. Roosevelt, který ve 30. letech 20. století vytvořil Radu ekonomických poradců prezidenta. Nejrůznější „rady moudrých“ pak vznikaly v dalších zemích, například v Německu založil kancléř L. Erhard Radu ekonomických znalců.⁹ V České republice je takovým poradním orgánem Národní ekonomická rada vlády (NERV).

Zdůrazňujeme-li úzkou vazbu mezi teoretickou ekonomií a hospodářskou politikou, neztrácíme zároveň ze zřetele rozdíl mezi nimi. Praktická hospodářská politika se utváří v prostředí politických stran soupeřících o přízeň veřejného mínění a tím také voličů. V těchto podmínkách se často poznatky ekonomie dostávají do pozadí a upřednostňovány jsou krátkodobé cíle, jejichž splnění může napomoci k volebním vítězstvím.

⁸ J. Tobin v rozhovoru s prof. Parkinem. In: Parkin, M.: *Economics*. Reading, Massachussets etc. Addison Wesley Publishing Company 1990, s. 564.

⁹ Vytváření poradních orgánů lze vysvětlit určitým odtržením **odborných znalostí od politického rozhodování**. Jde vlastně o vztah mezi „poznáním“ (věcnými znalostmi) a „zájmy“ (politickým rozhodováním), který hraje velkou roli v soudobém pozitivismu. Předpokládá se zde určitá dichotomie mezi odborníky (znalci), disponujícími teoretickými (čistými) znalostmi bez hodnotových ideologických a politických soudů, na jedné straně a politickými institucemi, kde vládou systémy preferencí, hodnotové stupnice a volebně-taktické manévrování, na straně druhé.

Makroekonomické poznatky nejsou důležité jen pro profesionální makroekonomy, ale i pro **podnikatele a manažery v nejrůznějších oborech produkce**. Vezměme jako příklad působení ekonomického cyklu, tzn. střídání fází poklesu a vzestupu. Není pochyb o tom, že výkyvy v produktu ekonomiky, zaměstnanosti a mzdách ovlivňují výsledky činnosti spořitelů, objem a strukturu poptávky po potravinách, textiliích, obuvi, návštěvnost divadel a restaurací, využívání služeb cestovních kanceláří apod. Stejně lze provádět marketing bez přihlídnutí k vývoji makroekonomického prostředí.

Výše uvedenými poznámkami jsme chtěli naznačit a zdůraznit smysl makroekonomických znalostí a tak vyvolat, případně posílit zájem o studium makroekonomie. Výsledky studia posilovaného vnitřní motivací a zaujetím jsou mnohem lepší, než když studium probíhá jen pod tlakem poznané nutnosti. Budete-li ke studiu přistupovat se zájmem, pocítíte dodatečnou sílu, která vám bude pomáhat a zvyšovat efektivnost studia.

1.2 Neoklasická a keynesovská makroekonomie – rozpor, který vás bude provázet

Výuku a studium makroekonomie prolíná kontroverze mezi *neoklasickým* a *keynesovským* přístupem k makroekonomickým problémům. Pokusíme se naznačit alespoň podstatu rozdílnosti v pohledech obou směrů ekonomického myšlení.

1.2.1 Neoklasická ekonomie

Neoklasická ekonomie navázala na ekonomii klasickou.

Klasická ekonomie má své základy v učení slavného skotského ekonoma Adama Smithe (1723–1790). V roce 1776 Smith publikoval svou práci *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, v níž vyslovil svou myšlenku o „neviditelné ruce“. Jádro této myšlenky lze vyjádřit zhruba následovně: Existuje-li volný trh a chová-li se každý jednotlivec v souladu se svými ekonomickými zájmy, bude ekonomika jako celek dobře fungovat. Miliony **nezávisle činěných** ekonomických rozhodnutí povedou díky koordinační funkci „neviditelné ruky“ trhu k nezamýšlenému cíli – obecné prosperitě.

Mají-li trhy výrobků a služeb a trhy výrobních faktorů být skutečně volné, nesmí být deformovány zásahy vlády (státu). Ceny (včetně cen výrobních faktorů, například mezd) se musí dostatečně rychle přizpůsobovat, aby byly schopné „čistit“ příslušné trhy, tzn. utvářet na nich rovnováhu mezi nabízenými a požadovanými kvantitami. Pružnost cen je zde ústředním předpokladem, neboť v tržním systému plní změny cen úlohu signálů, koordinujících akce ekonomických subjektů.

Klasický přístup je tak založen na dvou výchozích předpokladech:

- a) lidé sledují svůj ekonomický zájem;¹⁰
- b) ceny (i mzda a také úroková míra a renta jsou cenou) svým pohybem zajišťují neustálé obnovování rovnováhy na trzích.

¹⁰ Vyhňeme se zjednodušenému pojetí tohoto **ekonomického individualismu**. V normálně fungující tržní ekonomice totiž ekonomický subjekt právě proto, že sleduje svůj ekonomický zájem, musí brát v úvahu potřeby a zájmy jiných subjektů. Jinak by svůj ekonomický zájem nenaplnil.

Z uvedených předpokladů vyplývá, že v ekonomice regulované „neviditelnou rukou“ trhu by měla vláda hrát jen minimální roli. Zde pak platí slova T. Jeffersona, třetího prezidenta Spojených států: „*Nejlepší vláda je ta, která nejméně vládne.*“

S úlohou státu (vlády) se však počítá při poskytování služeb, jež se svou povahou vymykají tržní regulaci, dále při vytváření právního rámce tržní ekonomiky a při vynucování dodržování stanovených pravidel a také při zajišťování obrany země.

Neoklasická ekonomie má své počátky v období kolem roce 1870, kdy na scénu ekonomické vědy vstoupila *marginalistická* teorie se svými koncepty „mezí užitečnosti“ a „mezí efektivita“. Zakladatelé neoklasické školy v ekonomii navázali na poznatkové dědictví školy klasické, avšak hodnotu statků pojímali odlišně od klasiků. Pracovní teorii hodnoty nahradili novou teorií marginalistickou, dle níž je hodnota statků dána jejich užitečností a vzácností.¹¹ Přívlastek „neoklasická“ má vyjadřovat skutečnost, že aplikace poznatků o marginálních veličinách v analýze volnokonkurenčních trhů znamenala posun a další rozvinutí odkazu klasických ekonomů, jakými byli A. Smith, D. Ricardo a J. S. Mill.

Výklad neoklasických přístupů k jednotlivým makroekonomickým problémům je obsažen v dalších kapitolách. Zde jen předběžně a obecně konstatujeme, že neoklasická makroekonomie klade důraz na liberalizaci ekonomiky v zájmu konkurenčního prostředí, dále na omezení vládní intervence v duchu teze „více trhu, méně státu“ a na nabídkovou stranu ekonomiky. Předpokládá, že tržní ekonomika má schopnost seberegulace.

1.2.2 Keynesovská ekonomie

Vznik keynesovské ekonomie je spjat s knihou anglického ekonoma Johna Maynarda Keynesa *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Keynesova kniha byla vydána krátce po **Velké depresi**, nebo – jak se u nás kdysi říkalo – Velké světové hospodářské krizi. Vysoká nezaměstnanost, nevyužitá výrobní kapacita, zhroucení mezinárodního obchodu a s tím vším spjatý pokles životní úrovně, to byly rysy charakterizující většinu tehdejších ekonomik. Vystala potřeba nové ekonomické teorie, neboť převládalo přesvědčení, že „neviditelná ruka“ trhu selhala a že klasická teorie neodpovídá ekonomické skutečnosti. Tuto teorii poskytl právě **J. M. Keynes** (1883–1946). Keynes interpretoval fungování rozvinuté tržní ekonomiky způsobem, jenž se lišil od interpretace neoklasické, která dosud převládala. Nepředpokládal pružnost cen (včetně mezd) a v důsledku toho ani samoregulační schopnost ekonomiky. Zcela logicky pak dospěl k nutnosti **vládní intervence** do hospodářství, která měla doplňovat selhávající tržní regulační mechanismus.

1.2.3 Další vývoj kontroverze mezi neoklasickou a keynesovskou teorií

Keynesův, resp. keynesovský přístup se stal dominantní makroekonomickou teorií a hospodářskou politikou na několik desetiletí, až do počátku 70. let 20. století. Zdálo se, že vláda skutečně může povzbuzovat zaměstnanost a ekonomický růst, aniž přitom vyvolává silnější inflační tlaky.

¹¹ Pracovní teorie hodnoty předpokládala, že hodnota statku je dána společensky nutným množstvím práce, kterou je třeba vynaložit na jeho výrobu.

Sedmdesátá léta minulého století však poněkud změnila ekonomickou situaci prakticky všech vyspělých zemí. Tradiční keynesovská doporučení začala selhávat a docházelo ke zpomalení nebo zastavení ekonomického růstu, k vysoké nezaměstnanosti – to vše současně s inflací. Stejně jako Velká deprese 30. let snížila důvěryhodnost neoklasické teorie, snížily ekonomické těžkosti let sedmdesátých důvěryhodnost teorie keynesovské. Do popředí mezi směry světového ekonomického myšlení a hospodářské politiky se dostala modernizovaná verze neoklasické teorie, aniž se však její pozice stala tak silně dominantní, jako tomu bylo u keynesovské teorie ve 40. až 60. letech. Neoklasická makroekonomie je rozvíjena v podobě několika teoretických koncepcí, z nichž nejznámější jsou **monetarismus, ekonomie strany nabídky a nová klasická makroekonomie**.

Ani keynesovská ekonomie neustrnula u učení svého zakladatele a vyvíjela se v podobě **neokeynesovské a postkeynesovské** teorie. Postupně se prosadila tendence k propojování některých keynesovských makroekonomických přístupů s neoklasickou teorií, čímž získávala modernizovaná keynesovská ekonomie mikroekonomický základ, který byl původně doménou neoklasiky.

Oba hlavní směry ekonomického myšlení mají stále vliv na hospodářskou politiku a je účelné, abyste se s nimi seznámili. **Ani v ekonomii není dobré, když je jeden myšlenkový směr představován jako jedině správný.** Naopak je zapotřebí přemýšlet a srovnávat a hlavně studovat a vytvářet si vlastní stanoviska.

Střet obou protikladných ekonomických koncepcí není zdaleka jen akademickou záležitostí, neboť poznamenává i reálné politické a ekonomické prostředí, v němž žijeme. Pokud se alespoň trochu zajímáme o to, co se kolem nás děje, nemůžeme nezaznamenat střet názorů zastánců liberální ekonomie, zdůrazňujících regulační funkci trhu, s názory zastánců silnější role vlády. Naše massmédia jsou plná komentářů a diskusí, v nichž jsou kontrastována stanoviska vzešlá z **liberálního** zázemí a stanoviska **intervencionistická**. Také v naší politické struktuře jsou zastoupeny strany, které se výrazně liší, pokud jde o intenzitu a formy vládních zásahů do ekonomického života. Studium makroekonomie napomáhá hlouběji porozumět nejen ekonomické skutečnosti, ale i odrazu této skutečnosti v **ekonomické ideologii**, která nás, někdy i proti naší vůli, obklopuje.

Abychom svět teoretické ekonomie příliš nezužovali, dodejme, že vedle ekonomie hlavního proudu existuje ekonomie označovaná jako **heterodoxní**, představovaná řadou ekonomických koncepcí, které se metodami svého zkoumání a akcenty liší od hlavního proudu a jež se vůči němu kriticky vymezují. Mezi heterodoxní¹² směry bývá řazena zejména evoluční ekonomie, feministická ekonomie, neomarxistická ekonomie a některé další, z nichž připomínáme především ekonomii institucionální, jejíž vliv na soudobé ekonomické myšlení je stále silnější.

Možná, že se vám bude vnučovat otázka, jak to vlastně je, proč se ekonomové neshodnou v názoru na tvar té či oné křivky, na směr ekonomické reakce na určitý podnět nebo na způsob ekonomického chování v určitých podmínkách. Ekonomové skutečně získali nedobrou reputaci lidí, kteří se nemohou na ničem shodnout, a tato pověst se již stala součástí ekonomického folklóru. Tak se například říká, že od pěti ekonomů uslyšíte šest rozdílných odpovědí. Takové hodnocení naší profese je přehnané a je způsobeno tím, že **nesouhlas mezi profesionálními ekonomy má mnohem větší publicitu než nesouhlas mezi odborníky v jiných profesích**. Názorová rozdílnost zde však existuje

¹² Heterodoxní – odchyloující se od pravé víry.

a jednou z jejích příčin je skutečnost, že ekonomové na rozdíl od odborníků v přírodních a technických vědách nemají k dispozici laboratoře, poloprovozy či jiná experimentální zařízení, ve kterých by si tvar té či oné křivky nebo některé důležité hypotézy přímo ověřili, aby získali jednoznačné výsledky. Určitou pomoc jim poskytuje jen ekonomická statistika.

Názorová rozdílnost souvisí také se samotnou podstatou ekonomie jako vědy **spo- lečenské** a s charakterem jejích zákonů. Ten je stochastický, tzn. pravděpodobnostní. Důležitou úlohu v ekonomickém rozhodování hrají obtížně kvantifikovatelné a před- vídatelné faktory, jež jsou přirozenou součástí lidského života.

1.3 Makroekonomie a hospodářské krize

V období časově ohraničeném zhruba roky **2008–2009** prošlo světové hospodářství závažnou krizí, která byla jeho největší poruchou od **Velké deprese** (1929–1933).¹³ Pokrizové oživování ekonomik bylo narušeno **koronavirovou pandemií** se silným nepříznivým průmětem do hospodářského života mnoha zemí. Pokud chápeme eko- nomickou krizi jako náhlé a prudké ochabnutí ekonomické aktivity země, můžeme také hospodářskou poruchu vyvolanou koronavirovou pandemií považovat za krizi.

Odstraňování ekonomických následků koronavirové pandemie bylo a zatím stále je ztěžováno narušením mezinárodních obchodních a výrobních propojení. O problémech s dodávkami surovin a komponentů a také s růstem cen výrobních vstupů čteme a sly- šíme každý den. I tak rozpačitou pokrizovou rekonvalescenci velmi nepříznivě zasáhl **válečný konflikt** na Ukrajině.

Ekonomika je evolučním organizmem a ekonomie společenskou vědou, která na nové jevy a na nová zjištění v hospodářském životě musí reagovat. Musí tak činit, má-li být užitečná při předcházení dalších hospodářských propadů. Platí totiž dnes tak často citovaný, ale bohužel málo respektovaný výrok amerického filozofa G. Santayany (1863–1952): „Kdo si nepamatuje lekce z historie, bude si je muset zopakovat.“¹⁴ A hos- podářské krize takovými lekcemi zejména pro ekonomy jsou.

Projevem snahy poučit se jsou četné analýzy příčin, průběhu a důsledků světové finanční a hospodářské krize. V souvislosti s nimi dokonce vstoupil do ekonomického pojmosloví termín „krizová ekonomie“.¹⁵ Je bohužel pravděpodobné, že v budoucnu najde dlouhodobější uplatnění vzhledem k tomu, že nejrůznějších rušivých impulsů zasahujících buď celé světové hospodářství, nebo jednotlivé národní ekonomiky přibývá.

Diskuse o krizové ekonomice nebude ještě dlouho ukončena. Budou probíhat ostré debaty zejména mezi makroekonomy keynesovského a neoklasického zaměření. Ko- neckonců pokrok v teoretické ekonomii je zpravidla důsledkem diskusí o praktických problémech.¹⁶

¹³ Krize z let 2008–2009 bývá nejčastěji nazývána **Světovou finanční a hospodářskou krizí**. Pojmenování není zatím ustáleno. Někdy bývá označována jako „**Velká recese**“, což by asi bylo z hlediska úspory papíru a tiskařské černě racionálnější, nikoli však zcela v souladu s odborným vymezením fází ekonomického cyklu.

¹⁴ *The Life of Reason. Great Ideas of Western Man*. 1905.

¹⁵ Roubini, N., Mihm, S.: *Krizová ekonomie. Budoucnost finančnictví v kostce*. Praha. Grada Publishing 2011.

¹⁶ Morgan, E. V.: *A History of Money*. Baltimore, Maryland. Penguin Books 1965, s. 177.

Nicméně již nyní je zřejmé, že kritická stanoviska směřují převážně k **teoriím a teoretikům**, kteří příliš jednostranně prosazovali deregulaci ve všech oblastech, zejména ve sféře finančních trhů. Hlavní směr kritiky však nesměruje ani tak k makroekonomické teorii, jako spíše k **makroekonomickému managementu**, který zejména v nejvlivnějších ekonomikách a organizacích hospodářskou politiku uskutečňoval, přičemž ignoroval ověřený poznatkový fond makroekonomie. Kritizována je i volba metod a nástrojů použitých v předkrizové i postkrizové hospodářské politice.

S pokusy revidovat samotné základní téze makroekonomie se setkáváme jen u některých povrchních publicistů, ale někdy také u autorů, jejichž teoretickým zázemím jsou heterodoxní teorie, které se vůči ekonomii „hlavního proudu“ vymezují trvale.

V současné době je z makroekonomického hlediska nejzávažnějším problémem většiny zemí **rychlá inflace** a nebezpečí jejího zvrhnutí ve stagflaci. Při **stagflaci** (což by byl problém ještě závažnější) jde o propojení inflace s nulovým „růstem“ hrubého domácího produktu, tzn. se stagnací, a s vysokou nezaměstnaností. V případě, že hrubý domácí produkt v takové situaci dokonce klesá, jde o **slumpflaci**.

Stručným připomenutím z hlediska makroekonomie nejzávažnějších hospodářských dějů v posledních zhruba patnácti letech jsme chtěli, byť zatím bez hlubšího rozboru, charakterizovat dobu, která předcházela vašemu vstupu do studia makroekonomie.

Nedávnou finanční a hospodářskou krizi můžeme považovat za výukovou látku, jejíž studium nám umožní podobné události předvídat, a co je neméně důležité, vyvarovat se jich.¹⁷

Přes všechny těžkosti, které období dramatických ekonomických dějů přináší, je takové období pro makroekonomii obdobím mimořádně zajímavým a pro studující, které makroekonomie zaujme, také představuje výzvu.

Důležité pojmy

makroekonomie • mikroekonomické základy makroekonomie • klasická ekonomie • neoklasická ekonomie • velká deprese • keynesovská makroekonomie

Kontrolní otázky

1. Co je předmětem studia v makroekonomii?
2. K čemu je makroekonomie potřebná?
3. Co je typické pro neoklasickou makroekonomii?
4. Co je typické pro keynesovskou makroekonomii?
5. Které ekonomické teorie označujeme jako „heterodoxní“?

¹⁷ Roubini, N., Mihm, S. (2011, s. 9)

ČÁST **A**

Produkt ekonomiky –
jeho měření a determinace

2. Produkt ekonomiky a jeho měření

„Ještě nikdo neviděl, nedotkl se, necítil ani nejedl jednotku národního produktu – je to však abstrakce, na níž je budována makroekonomická analýza.“

William J. Baumol¹⁸

Všechny přemýšlející **občany** zajímá, jak se daří národnímu hospodářství, jehož jsou součástí. Je to přirozené, neboť jejich žití a také žití jejich rodin v té či oné míře souvisí se situací celé národní ekonomiky. Na výkonu ekonomiky závisí výše mezd i starobních a invalidních důchodů, jistota zaměstnání, výše dividend z akcií i zisků z podnikání. Také úroveň péče o životní prostředí a kvalita silniční sítě závisí na výkonu národního hospodářství. Ať již přímo nebo zprostředkovaně je výkonnost národního hospodářství ovlivňována většina složek životní úrovně občanů.

O výkon národního hospodářství se rovněž zajímají **institute**, jejichž posláním je podporovat ekonomický růst a ekonomickou stabilitu země. Informace o fungování ekonomiky jsou podkladem pro rozhodování o způsobu a míře ovlivňování hospodářského života, například měnového kurzu, úrokové míry a daňových sazeb. Také **politiky** zajímá stav a vývoj hospodářství, neboť v dnešní době není, resp. by neměl být kritériem jejich úspěchu rozsah dobytého území či počet podmaněných cizinců, nýbrž růst ekonomiky. Prosperuje-li ekonomika, zvyšuje se naděje na jejich znovuzvolení, o což jim zpravidla jde. Informace o výkonu ekonomiky jsou nezbytné i pro **podnikatele a manažery**, neboť bez nich se jen obtížně rozhoduje o směru a velikosti investic, o druhu a rozsahu produkce či o velikosti zásob.

Je zřejmé, že informace o úrovni ekonomické aktivity země jsou potřebné. V dnešní době je můžeme poměrně snadno získat ze statistických ročenek a různých národohospodářských přehledů, stále častěji však i z denního tisku, internetu a dalších sdělovacích prostředků.

Tato kapitola má ukázat způsoby, jakými se ekonomická aktivita měří, a tím má umožnit čtenáři vlastní interpretaci nebo alespoň vlastní představu o vnitřním obsahu statistických údajů o ekonomice. Ty jsou sice důležité i samy o sobě, ale skutečný „život“ jim dává teprve makroekonomická analýza.

2.1 Makroekonomické agregáty

Studium makroekonomie záměrně začínáme rozbořem podstaty a způsobů výpočtu makroekonomických agregátů, neboť bez jejich znalostí si lze makroekonomické uvažování stěží představit. Pomocí makroekonomických agregátů měříme celkový ekonomický výkon země.

¹⁸ Profesor na New York University (1922–2017).

Makroekonomickými agregáty rozumíme souhrnné národohospodářské veličiny, s jejichž pomocí se od počátku 30. let minulého století měří rozsah hospodářské činnosti jednotlivých zemí.¹⁹ Dříve než přikročíme k výkladu základních makroekonomických agregátů, bude účelné rozlišit stavové a tokové veličiny.

Stavové veličiny měří ekonomickou veličinu, například množství peněz v oběhu, počet pracovních sil v ekonomice, objem úspor apod. v daném časovém okamžiku.

Tokové veličiny jsou veličiny měřené za časové období. Vyjadřují změnu některé veličiny (například investic, důchodu) za jednotku času, například za rok.

Makroekonomické agregáty, jimiž se zde budeme zabývat, jsou veličinami tokovými, neboť měří produkci výrobků a služeb za časovou jednotku. Jejich výpočet je velmi složitý, neboť vyjadřují výkon milionů hospodářských subjektů. Kapitola, kterou čtete, není přesným návodem k výpočtu agregátů, nýbrž pouze prezentací teoretických přístupů k jejich konstrukci. Praktický výpočet agregátů je úkolem **statistické služby**, u nás Českého statistického úřadu.

Nejpoužívanějšími makroekonomickými agregáty jsou:

- hrubý domácí produkt (HDP) – Gross Domestic Product (GDP),
- hrubý národní produkt (HNP) – Gross National Product (GNP),
- čistý domácí produkt – Net Domestic Product (NDP),
- čistý národní produkt – Net National Product (NNP).²⁰

Vzhledem k tomu, že se nejčastěji setkáváme s údaji o hrubém domácím produktu (HDP), založíme výklad problematiky na tomto agregátu. Neopomeneme však vysvětlit, jak se HDP liší od zbývajících tří ukazatelů.

Hrubý domácí produkt (HDP, GDP) je součtem peněžních hodnot finálních (ko-
nečných) výrobků a služeb, vyprodukovaných během jednoho roku výrobními faktory alokovanými (umístěnými) v dané zemi (bez ohledu na to, kdo tyto faktory vlastní).

Proveďme nyní rozbor definice:

- Každý účastník běžného ekonomického života ví, že produkční aktivita ekonomiky je velmi rozmanitá a že k jejím výsledkům patří jak ocelové roury a mikročipy, tak i kukuřice a hovězí maso, protitanková děla i dětské hračky, pasti na myši i baletní představení, stříhání vlasů i knihy. Snadno si představíme, že sčítat tak rozdílné produkty v jejich **naturálních**, tzn. fyzické podobě, není možné. Můžeme však sčítat jejich hodnoty pomocí cen, přičemž ceny jsou vyjádřeny v penězích. Proto v definici hovoříme o **peněžních** hodnotách. Předpokládáme, že cena statku, který byl koupen, odráží hodnotu tohoto statku pro spotřebitele. HDP proto chápeme jako součet hodnot vytvořené produkce, přičemž hodnota produkce je dána součinem její kvantity a ceny.

V souvislosti s dalším postupem ve výkladu dodejme, že součástí cen, v nichž je produkce do HDP zahrnována, jsou nepřímé daně, tzn. daň z přidané hodnoty, resp. spotřební daň.

- Do výpočtu HDP nezahrnujeme meziprodukty (polotovary), neboť by docházelo k jejich několikanásobnému započtení. Představme si například hodnotu oceli pou-

¹⁹ Agregací rozumíme spojování nebo slučování několika složek do jedné obecnější veličiny.

²⁰ Se zkratkami českých termínů se v případě „čistých“ agregátů nesetkáváme.

žívané k výrobě automobilů. Kdyby byla do HDP započtena jako produkt ocelárny, pak znovu jako plech dodávaný válcovnou automobilce a nakonec jako automobil samotný, byla by ve výsledném agregátu započtena třikrát. Anebo si představme dřevo, jakožto produkt lesního závodu, desky, jakožto produkt pily, a nábytek, jakožto produkt nábytkářského podniku. Také zde by došlo k fiktivnímu zvětšování hodnoty výsledného ukazatele. Abychom se opakovanému započítávání hodnoty vyhnuli, zahrnujeme do hodnoty HDP jen hodnotu konečných (finálních) statků.

Někdy může být určení, zda je statek finálním, či nikoli, složitější. Tak například vytěžené uhlí: Je-li používáno k vytápění bytu či rodinného domku, jde o finální statek. Je-li však určeno pro výrobu metalurgického koksu nebo elektrické energie, jde o polotovar. Jiný příklad: Kupuje-li dopisní obálky firma pro svou potřebu, jde o jeden ze „vstupů“ do výroby. Jakmile však kupuje obálky domácnost, jde o spotřebu a obálky jsou finálním statkem.

- Při myšlenkovém rozboru definice může vyvstávat pochybnost v souvislosti s přívlastkem „**finální**“ u investičních statků. Obvykle za finální statky považujeme spotřební zboží nakupované domácnostmi. Takové statky, jako jsou buldozery a válcovací stolice, nejsou určeny ke konečné spotřebě a v tomto smyslu nejsou finálními statky v pravém slova smyslu. Zde je finalita pojímána jako finalita z hlediska firmy; firma kupuje investiční statek pro svou výrobní spotřebu.
- V českém prostředí, v němž se po několik desetiletí do makroekonomických agregátů zahrnovaly jen materiální užitné hodnoty, je účelné připomenout, že součástí HDP jsou jak produkty materiální, tak i nemateriální povahy, tzn. jak hmotné **výrobky**, tak i **služby**. Produktem jsou proto nejen chytré telefony a počítače, chléb a máslo, ale také divadelní představení, ošetření v nemocnici, právní pomoc a úklid města. Zatímco výrobky jsou produktem **primární** sféry (zemědělství, lesnictví, těžba, rybníkářství, lov) či **sekundární** sféry (zpracovatelský průmysl), jsou služby produktem sféry **terciární**.
- Produkční aktivita je v zásadě nepřetržitá, kontinuální. Nezačíná na Nový rok a nekončí Silvestrem, byť by se tak někdy z průběhu silvestrovských oslav dalo usuzovat. Má-li společnost žít, musí spotřebovávat. A má-li spotřebovávat, musí vyrábět. Abychom však kontinuální produkční aktivitu mohli pro potřeby měření nějak „uchopit“, musíme vymezit období, v jehož rámci pak můžeme rozsah aktivity změřit. Takovým obdobím je kalendářní rok.
- Do HDP zahrnujeme jen výrobky a služby vyprodukované v daném roce. To znamená, že hodnoty jiných statků, byť se s nimi v daném roce obchoduje, musí být vyloučeny. Do HDP daného roku proto nezapočítáváme hodnotu „ojetého“ auta vyrobeného v některém z předcházejících roků, byť bylo v daném roce prodáno a koupeno. Stejně tak nezapočítáváme hodnotu domu, který byl sice ve sledovaném roce prodán a koupen, avšak postaven byl v předcházejících letech. Automobil Škoda Fabia nebo Octavia, prodaný v roce 2022, avšak vyrobený v roce 2021, je započten do HDP roku 2021. Výrobky vyprodukované, avšak neprodané v daném roce představují **změnu zásob** hotové produkce a do HDP jsou započítávány jako součást investic, jak je ukázáno v dalším textu.

2.2 Nominální a reálný produkt

Hrubý domácí produkt je v podstatě hodnotou produkce ekonomiky, kterou si můžeme představit jako součin množství jednotlivých produktů a jejich cen. Ceny se však mění. Lze si proto snadno představit situaci, kdy vypočítaný HDP roste, přičemž množství produkce zůstává stejné nebo dokonce klesá. Abychom odlišili růst množství vyprodukovaných výrobků a služeb od růstu jejich cen, zavádíme do měření produkční aktivity rozlišení mezi nominálním a reálným produktem.

Nominální HDP je vypočítán v **běžných** cenách, tzn. v cenách, které převládají na trhu v době, za kterou je HDP počítán.

Z pozorování každodenního ekonomického života víme, že se ceny mění, nejčastěji rostou. Předpokládejme například, že se ceny během roku zvýší v průměru o 10 %. To znamená, že HDP vypočítaný v těchto cenách pro další rok bude o 10 % vyšší, a to i v případě, kdy se množství vyprodukovaných výrobků a služeb vůbec nezmění. Vidíme, že cenové změny snižují vypovídací schopnost nominálních makroekonomických agregátů a znemožňují jejich seriózní mezičasové (meziroční) srovnávání. Přesto mají nominální agregáty svůj význam, například při úvahách o množství peněz potřebných pro plynulý koloběh v národním hospodářství. Zajímá-li nás však skutečná produkce v ekonomice, musíme sledovat údaje o reálném HDP.

Reálný HDP je vypočítán ve **stálých** cenách, tzn. v cenách očištěných od změn. Stálými cenami rozumíme ceny toho období (roku), které stanovíme jako období výchozí, základní. Tak například stanovíme jako výchozí období rok 2010. Měříme-li pak hrubé domácí produkty vytvořené v dalších letech (2011, 2012 atd.) v cenách roku 2010, měříme je ve stálých cenách a považujeme je za reálné produkty.

Z velikosti reálných produktů vytvořených v jednotlivých letech můžeme usuzovat o skutečném ekonomickém růstu, nebo poklesu. Setkáváme-li se proto s makroekonomickými ukazateli, měli bychom se vždy zajímat o to, zda byly tyto ukazatele vypočítány ve stálých, anebo běžných cenách. Ukazatele vypočítané v běžných cenách, tzn. ukazatele nominální, odrážejí, jak již bylo řečeno, vedle změn fyzického objemu produkce i změny cenové, a v tomto smyslu jsou zkreslující.

Reálný produkt můžeme vypočítat buď tak, že jeho složky, tzn. výrobky a služby, oceníme stálými cenami, nebo tak, že nominální produkt daného období defluje, tzn. očistíme od **inflačních** vlivů.

Deflováním rozumíme převádění nominálních agregátů do reálných hodnot. Je to proces, v němž hledáme reálnou hodnotu nějaké peněžní veličiny, v našem případě nominálního HDP, tím, že ji dělíme cenovým indexem, který odráží změny cenové hladiny. S konstrukcí **cenového indexu** se seznámíme až v souvislosti s měřením inflace.

Vnucuje se otázka, zda bychom neměli v případě, kdy údaj o nominálním produktu zbavujeme vlivu deflace (tzn. poklesu cenové hladiny oproti výchozímu – bazickému – roku), hovořit spíše o „inflování“. Na rozdíl od „deflování“, kdy eliminujeme vliv cenového nárůstu jakožto důsledku inflace, zde naopak zbavujeme nominální údaj o vliv cenového poklesu jakožto důsledku deflace. V angličtině je termín to inflate přirozeným protějškem slovesa to deflate. U nás termín „inflovat“ není používán, neboť konečkonců jsme jej nepotřebovali. Deflace byla po řadu desetiletí výjimečným jevem. V minulém desetiletí se situace změnila a míra inflace se přiblížila nulové hodnotě

a v některých zemích se dostala i do záporného, tzn. deflačního pásma. Tato z hlediska historie deflační epizoda je již minulostí, neboť se inflace vrátila, a to velmi razantně.

2.3 Metody výpočtu hrubého domácího produktu

K měření hrubého domácího produktu ekonomiky bývají používány tři metody, z nichž každá vychází z jiného hlediska:

- a) výdajová metoda,
- b) důchodová (příjmová) metoda,
- c) produkční (výrobní) metoda.

Nejdříve se pokusíme přiblížit výdajovou metodu.

2.3.1 Výdajová metoda

Použijeme-li tuto metodu, měříme národohospodářský produkt nepřímou; mohli bychom říci „obchvatem“. Měříme jej totiž tak, že sečteme výdaje, které byly vynaloženy k jeho nakoupení, a ze součtu pak usuzujeme o velikosti produktu. Sečtením výdajů domácností, podniků, vlády a zahraničních subjektů na nákup výrobků a služeb vyprodukovaných v dané zemi v daném roce získáme údaj o hodnotě celkového produktu ekonomiky. Podívejme se na jednotlivé složky celkových výdajů, jejichž strukturu vyjadřujeme formulí:

$$\text{hrubý domácí produkt} = C + I + G + NX$$

kde C je spotřeba domácností (*consumption*);
 I jsou hrubé soukromé investice (*investment*);
 G jsou výdaje vlády (státu) na nákup výrobků a služeb (vláda – *government*);
 NX je čistý export (rozdíl mezi exportem X a importem M , tzn. $X - M$).

Nyní k jednotlivým složkám blíže:

- **Spotřební výdaje (C)**

Domácnosti nakupují předměty dlouhodobé spotřeby (jejich „životnost“ je delší než jeden rok – například nábytek, automobily), předměty krátkodobé spotřeby (jsou spotřebovány během jednoho roku – například potraviny) a služby (například zdravotní, vzdělávací).

- **Investiční výdaje (I)**

Investicemi zde rozumíme investice **soukromé**, tzn. investice soukromých podniků, firem. Tyto investice mají dva komponenty: investice fixní a investice v podobě zásob.

- **Fixními investicemi** rozumíme nákup nových budov, strojů a zařízení, to znamená kapitálových statků firmami.
- **Investicemi v podobě zásob** rozumíme **změny** ve stavu zásob surovin, rozpracovaných výrobků a hotové produkce. To znamená, že udržuje-li firma své zásoby

v průběhu roku na stejné úrovni, jsou její investice v podobě zásob nulové! Ačkoli se zahrnování zásob do investic může přičítat naší vžité představě o investicích, je třeba jej akceptovat, neboť hraje velkou roli v rozboru národohospodářské rovnováhy. Jsou to právě změny v zásobách hotové produkce, které způsobují odklon **skutečných** investic od investic **plánovaných** (požadovaných, chtěných). Souhrn všech investic představují **hrubé investice** – I_g (gross). Ty investice, které pouze nahrazují opotřebená výrobní zařízení a budovy (čili amortizaci), nazýváme **investicemi restitučními** (obnovovacími) a označujeme je I_r (restitution). Investice, jejichž cílem je rozšíření výrobní kapacity, nazýváme **čistými** (rozvojovými) – I_n (net). Formalizovaně vyjádřeno:

$$I_g = I_r + I_n$$

Z hlediska ekonomického růstu jsou důležité zejména investice čisté, neboť právě ony umožňují zvětšovat produkční aparát ekonomiky a vstřebávat nové poznatky výzkumu a vývoje. Můžeme je vyjádřit vzorcem:

$$I_n = I_g - a$$

přičemž „ a “ vyjadřuje **amortizaci**, jejímž účetním výrazem jsou odpisy. Připomeňme, že opotřebovávání může mít fyzickou podobu (mechanické opotřebování například třením, hnitím, korozí) – pak hovoříme o **fyzickém opotřebování**. Jiným typem opotřebovávání je **opotřebovávání morální**, které je způsobeno zastaráváním kapitálových statků v důsledku vědeckotechnického pokroku.

Do investic nezapočítáváme nákup akcií a obligací, byť **finanční ekonomie** v této souvislosti hovoří o investicích. Nákupem cenných papírů se mění struktura portfolií a vlastnictví aktiv, nepřibývá však žádná nová výrobní kapacita.

Dostali jsme se k místu, kde je třeba rozlišit hrubý a čistý domácí produkt.

V teorii je věc poměrně jednoduchá: Zahrnujeme-li do výpočtu agregátu celkové, tzn. hrubé investice (I_g), bude výsledkem **hrubý domácí produkt**. Zahrneme-li do výpočtu jen čisté investice (I_n), bude výsledkem **čistý domácí produkt**.

Ještě jednou jinými slovy: Hrubý domácí produkt se liší od čistého domácího produktu tím, že na rozdíl od čistého domácího produktu zahrnuje i obnovovací investice (amortizaci). To znamená, že HDP a čistý domácí produkt se od sebe liší jen velikostí obnovovacích investic, resp. amortizace.²¹

Ve statistické praxi bývá velmi obtížné, pokud je to vůbec možné, odlišit čistou a restituční (obnovovací) investici. Představme si třeba situaci, kdy nějaká firma nahrazuje starý obráběcí stroj novým, avšak nový je výrazně výkonnější. Čili akt obnovy a akt rozšíření jsou propojeny a je obtížné je kvantitativně separovat. Právě v důsledku těchto praktických potíží se zpravidla setkáváme s „hrubými“ agregáty, tzn. s HDP a HNP, které obsahují hrubé investice.

• Výdaje vlády na nákup výrobků a služeb (G)

Vláda (stát) nakupuje nejrůznější výrobky a služby. Nakupuje například zbraně pro armádu, zařízení pro státní školy, budovy pro státní instituce, služby lékařů ve státních nemocnicích, služby armádních důstojníků a učitelů ve státních školách apod.

²¹ V účetnictví má amortizace podobu „odpisů“.

Všimněme si, že investice realizované vládou, čili **státní investice**, jsou započítávány do výdajů vlády (G) a nikoli do soukromých investičních výdajů (I).

V souvislosti s některými službami (například ve státní správě, armádě, soudnictví) vyvstává závažný problém: Uvedli jsme, že k vyjádření hodnoty vyprodukovaných statků jsou používány tržní ceny těchto statků. Jak však budou oceňovány služby, které nemají tržní podobu, které neprocházejí trhem? Hodnota této netržní produkce je do HDP započítávána ve výši „výrobních“ nákladů vynaložených na tyto služby. Tak například hodnota služeb státního školství, justice nebo státní správy je dána výší odměn „výrobním“ faktorům v těchto odvětvích. Ty služby, které jsou poskytovány státem, ale zároveň i soukromými poskytovateli na trhu, mohou být oceňovány **stínovými** cenami, tzn. cenami, za které jsou tyto služby prodávány a kupovány soukromými subjekty na trhu.

Do vládních výdajů **nezahrnujeme** při výpočtu HDP **transferové platby**. Transferové platby představují takové výdaje státu, jejichž smyslem není nákup výrobků a služeb pro potřeby vlády, nýbrž podpora některých subjektů v podobě důchodů (starobních, invalidních, vdovských, sirotčích), studentských stipendií, podpor v nezaměstnanosti a jiných sociálních dávek. Transferovými platbami je i případná podpora firem formou nejrůznějších subvencí. Typickým rysem „transferů“, jak někdy bývají transferové platby zkráceně nazývány, je skutečnost, že jejich příjemci neposkytují plátcům žádné výrobky či služby. V tomto smyslu jde o jednostranné platby, nikoli směnu.²² Zdrojem „transferů“ jsou především příjmy státu z daní, a proto jsou transferové platby **nástrojem přerozdělení** národního důchodu. Převádějí (převod – transfer) část důchodu z jednoho místa ekonomiky na jiné.

Tím, že výši transferových plateb do výpočtu HDP nezahrnujeme, jejich hodnota ze statistiky HDP nevypadává, neboť se projeví ve složce „ C “ jakožto výdaje na nákup spotřebních statků, případně jako součást „ I “.

• Čistý export – NX

Měříme-li hrubý domácí produkt země prostřednictvím výdajů na nákup tohoto produktu, nemůžeme opomenout výdaje zahraničních subjektů – občanů, firem a vlád. Bez nich by byl náš výpočet neúplný. Ve statistické praxi postupujeme tak, že do HDP započteme hodnotový objem exportu (vývozu) výrobků a služeb. Zde se však dostáváme k dalšímu problému: Také některé výdaje našich domácností, firem a případně i vlády směřovaly na nákup zahraničního zboží, ať již hmotného, či nehmotného, a započítávat je do HDP by znamenalo jeho umělé nadhodnocování. Proto hodnotu importovaných (dovezených) výrobků a služeb, tzn. hodnotu importu, odečítáme od hodnoty exportu, abychom získali veličinu, vyjadřující čistý vliv zahraničního ekonomického prostředí na výši HDP dané země.

Vyjádřeno v symbolech:

$$NX = X - M$$

Výsledná hodnota NX čili **čistý export** může být kladná nebo záporná v závislosti na vztahu hodnoty celkového exportu a importu. Je-li hodnota vývozu výrobků a služeb vyšší než hodnota jejich dovozu, dochází ke zvýšení HDP. Je-li hodnota vý-

²² Zatímco **transfer** představuje jednostranný pohyb (peněz, statků) od jednoho subjektu k druhému, představuje **transakce** oboustranný pohyb, směnu.

vozu výrobků a služeb nižší než hodnota jejich dovozu, má *NX* zápornou hodnotu, která HDP snižuje.²³

Ve statistické praxi je oddělování exportní a importní složky HDP velmi obtížné, neboť například při mezinárodní výrobní kooperaci jsou součástí exportovaných výrobků také importované komponenty. Obtížné se také měří či spíše odhaduje hodnotový objem spotřeby (včetně nákupů) českých turistů v zahraničí. Podobně je tomu i u spotřeby a nákupů zahraničních turistů v Česku. Komplikací spojených s ekonomickou internacionalizací je však mnohem více.

2.3.2 Důchodová (příjmová) metoda

Nejdříve k filozofii této metody. Při použití výdajové metody k výpočtu HDP jsme vycházeli z **výdajů** činěných ekonomickými subjekty na nákup vyprodukovaných výrobků a služeb. Při použití metody důchodové vycházíme z **důhodů** (příjmů) ekonomických subjektů, které jim plynou za poskytnutí služeb **výrobních faktorů, jež tyto subjekty vlastní** a které jsou k produkci výrobků a služeb nezbytné.²⁴

V zásadě je důchodová metoda výpočtu HDP založena na součtu důhodů (příjmů) plynoucích z vlastnictví výrobních faktorů, jež byly na tvorbu HDP použity. Tyto důchody mají podobu:

- **mezd** (hrubé mzdy plus další náklady firem na práci, včetně příspěvků na sociální a zdravotní pojištění), které platí firmy;
- **úroků** (čisté úroky, tzn. rozdíl mezi úroky, které získají domácnosti a vláda, a úroky, které domácnosti a vláda zaplatí jiným subjektům);
- **zisků** (hrubý zisk firem, který se člení na dividendy akcionářů, nerozdělené zisky a daň ze zisku);
- **renty** (důchody plynoucí domácnostem z vlastnictví půdy a nemovitostí)²⁵;
- **příjmů ze samozaměstnání** (všechny formy příjmů samostatně podnikajících osob – živnostníků, rolníků apod.)²⁶.

²³ Ve statistické praxi je vztah vývozu a dovozu statků (výrobků) vyjadřován **obchodní bilancí** státu a vztah vývozu a dovozu služeb **bilancí služeb**. Obě tyto bilance jsou součástí **platební bilance**, o níž je pojednáno v samostatné kapitole.

²⁴ Tyto důchody označujeme jako prvotní, na rozdíl od důhodů druhotných, které jsou výsledkem přerozdělování (redistribuce) ať již prostřednictvím státního rozpočtu, nebo systému sociálního zabezpečení.

²⁵ Do příjmů rentní povahy jsou metodou odhadu zahrnovány také **imputované důchody** (imputovaná renta, imputované nájemné). Jde o důchody, které ač nemají zjevnou (explicitní) podobu, objektivně plynou domácnostem z užívání vlastního pozemku, domku či bytu. V konceptu „imputovaných důhodů“ jde o snahu zachytit při výpočtu HDP i **roční přínosy těch kapitálových statků, jež jsou užívány jejich samotnými vlastníky a nenabývají proto podoby nájemného**. Hodnota služby těchto kapitálových statků je chápána jako částka, kterou by uživatelé těchto statků (pozemků, domků či bytů) museli platit, kdyby tyto nebyly jejich vlastní. Někdy bývají důchody tohoto typu označovány jako „implicitní“ – jako implicitní renta, implicitní nájemné apod.

²⁶ Jde v podstatě o **souhrnný** důchod plynoucí ze služeb výrobních faktorů vlastněných a používaných samostatně výdělečně činnými osobami. Oddělení jednotlivých složek důchodu z hlediska jejich souvztažnosti s konkrétními výrobními faktory (prací, kapitálem, půdou) by bylo velmi obtížné, neboť všechny faktory jsou zde využívány současně a v propojenosti.

Součet všech důhodů plynoucích ze služeb výrobních faktorů nazýváme **čistý domácí důhod**:

$$\text{čistý domácí důhod} = \text{mzdy} + \text{úroky} + \text{zisky} + \text{renty} + \text{příjmy ze samozaměstnání}$$

Čistý domácí důhod je menší než hrubý domácí produkt. Proč? Abychom pochopili, proč tomu tak je, představme si, že zaplatíte 400 000 Kč za nový automobil. To je cena automobilu a s touto cenou pracujeme, použijeme-li k výpočtu HDP výdajovou metodu. Celá tato částka, tj. oněch 400 000 Kč, se však nestává důhodem vlastníků výrobních faktorů, jež se na produkci auta podílely. Proč?

Část ceny je tvořena daní, kterou musí prodejce odvést do státního rozpočtu. Daně, které jsou součástí ceny statků, nazýváme **daněmi nepřímými**, na rozdíl od daní přímých, které jsou snímány přímo z důhodu. K nepřímým daním patří v ČR daň z přidané hodnoty a daň spotřební, k přímým daním například daň z příjmů fyzických osob a daň z příjmů právnických osob atd.

Další část ceny připadá na obnovu zařízení, které bylo použito k výrobě automobilu a které se během výrobního procesu opotřebovávalo. Jak již víme, nazýváme proces opotřebovávání fixního kapitálu, a tudíž proces snižování jeho hodnoty (tzv. odepisování) **amortizací**. Postupně amortizované (odepisované) zařízení musí být po určité době nahrazeno novým. Kupuje se za prostředky z **amortizačního fondu**, v němž se postupně shromažďují částky odpovídající příslušnému opotřebení a jež jsou součástí ceny.

Co z příkladu vyplývá? Souhrn důhodů (příjmů) je nižší než HDP, neboť podoby příjmů vlastníků výrobních faktorů nenabývá ta část HDP, která je odčerpávána v podobě nepřímých daní do státního rozpočtu a do amortizačních fondů. Při výpočtu HDP důhodovou (příjmovou) metodou proto musíme k čistému domácímu důhodu přičítat:

- a) nepřímé daně,
- b) amortizaci.

To jsou totiž položky, které nám při pouhém součtu důhodů ze zorného pole vypadly. Znamená to, že:

$$\text{hrubý domácí produkt} = \text{čistý domácí důhod} + \text{nepřímé daně} + \text{amortizace}$$

V souladu s tím, co jsme uvedli v souvislosti s vysvětlováním investičního komponentu výdajové metody, můžeme také napsat, že:

$$\text{čistý domácí produkt} = \text{čistý domácí důhod} + \text{nepřímé daně, anebo}$$

$$\text{čistý domácí produkt} = \text{hrubý domácí produkt} - \text{amortizace}$$

Dopřesnění vynucené existencí nepřímých daní a amortizace nemění základní logiku rovnosti HDP vypočítaného důhodovou a výdajovou metodou: V zásadě jsou důhody vlastníků výrobních faktorů, jež produkt vytvořily, stejnou částkou, která byla jinými subjekty vynaložena na nákup tohoto produktu.

2.3.3 Produkční (výrobní) metoda

Máme-li se seznámit s podstatou této metody výpočtu celkového produktu, musíme si nejdříve osvojit pojem „hodnota přidaná zpracováním“, případně jeho synonymum „přidaná hodnota“.

Přidaná hodnota je hodnota, kterou jednotliví výrobci postupně v průběhu výrobního procesu přidávají svým úsilím k hodnotě nakupovaných surovin, polotovarů a služeb. Pro ekonoma není produkce statku ukončena, dokud se produkt nedostane ke spotřebiteli. Proto do hodnoty produktu započítáváme hodnotu přidanou všemi články výrobního řetězce. Představme si například výrobu chleba a jeho cestu ke spotřebiteli. Hodnota je postupně přidávána pěstitelem obilí, mlynářem, pekařem, přepravcem a obchodníkem. Cena finálního statku, v tomto případě chleba, je součtem hodnot postupně přidávaných v jednotlivých etážích výrobní vertikály. Jiný hodnotový řetězec je naznačen v ilustračním příkladu obsaženém v tab. 2.1, v němž zobrazujeme zjednodušený výrobní proces kancelářského papíru (reálný má více než dvacet fází). Předpokládáme, že jednotlivé fáze jsou prováděny samostatnými firmami a že jimi přidaná hodnota je vyjádřena v USD.

Tab. 2.1 Ilustrace přidané hodnoty (zjednodušený proces výroby kancelářského papíru) (1 t, USD)

Stadium produkce	Hodnota nakupovaného meziprojektu	Přidaná hodnota	Hodnota prodeje
Stromy prodané lesním závodem	–	1010	1010
Dřevěná drť prodaná výrobcům buničiny	1010	420	1430
Buničina prodaná výrobcům papíru	1430	550	1980
Bělení a další úpravy	1980	380	2360
Balíky papíru prodané distributorům	2360	190	2550
Krabice papíru prodané spotřebitelům	2550	200	2750
Přidaná hodnota celkem	–	2750	–

V praxi přidanou hodnotu zjišťujeme tak, že od příjmu z prodeje daného produktu odečteme náklady na zakoupení vstupů (surovin, materiálů, paliv, polotovarů, služeb) nezbytných k výrobě tohoto produktu.

Sečteme-li hodnoty přidané všemi firmami v ekonomice, dostaneme hodnotu všech finálních produktů, tzn. hodnotu hrubého domácího produktu. Je logické, že HDP vypočítaný sumarizací přidaných hodnot se musí v zásadě rovnat HDP vypočítanému jako součet cen finálních statků. Proto se také v tabulce uvedený součet přidaných hodnot rovná prodejní ceně papíru.

2.4 Rozdíl mezi „domácím“ a „národním“ produktem

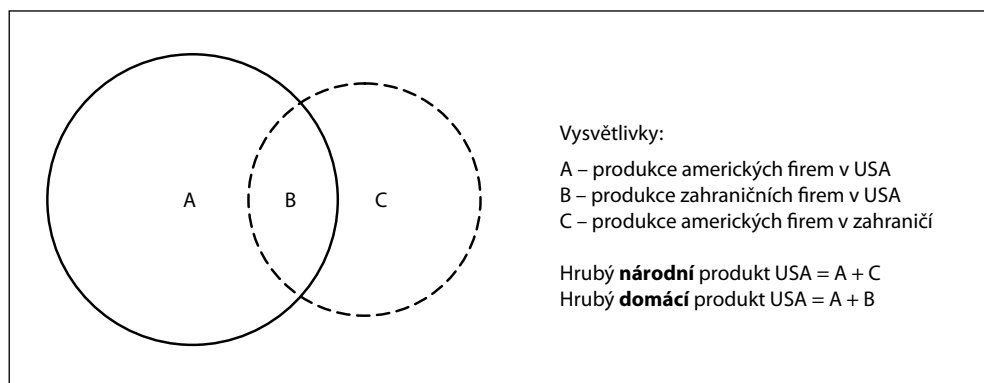
Připomeňme si definici hrubého domácího produktu: HDP je suma peněžních hodnot finálních výrobků a služeb, které byly během jednoho roku vyprodukovány výrobními

faktory na území dané země. Všimněme si, že HDP je definován **bez ohledu na vlastnictví výrobních faktorů** a že je zde rozhodující geografický (územní) princip. Jde tedy o produkci vyrobenou na teritoriu dané země **jak domácími, tak zahraničními firmami**.

V soudobém zmezinárodněm světovém hospodářství dochází k významným mezistátním přesunům pohyblivých výrobních faktorů – kapitálu a práce. V důsledku toho je vlastnická a geografická struktura výrobních faktorů země poněkud složitější. Část výrobních faktorů na jejím území patří zahraničním vlastníkům, na druhé straně část faktorů vlastněných občany dané země působí v zahraničí. Situace České republiky je v tomto směru poněkud asymetrická, neboť česká vlastnická pozice v zahraničí je zatím slabá.

Celkovou produkci země s přihlédnutím k vlastnictví výrobních faktorů vyjadřuje hrubý národní produkt. HNP představuje celkovou produkci, vyrobenou v průběhu jednoho roku **národními firmami a pracovními silami příslušné země**, ať již v zemi samé nebo v zahraničí. To znamená, že pokud bychom chtěli z ukazatele HDP dané země získat ukazatel HNP, museli bychom od jejího HDP odečíst tu část produkce, která je výsledkem činnosti zahraničních firem a zahraničních pracovníků. Naopak přičíst bychom museli produkci, která byla v zahraničí vytvořena firmami a pracovníky země, jejíž HNP chceme vypočítat.

Prakticky je rozdíl mezi domácím a národním produktem představován rozdílem mezi sumou důchodů převáděných ze zahraničí a naopak. Schematicky je vztah mezi HDP a HNP ilustrován v obr. 2.1.

Obr. 2.1 Vztah hrubého domácího a národního produktu USA (ilustrační schéma)

Vedle hrubého národního produktu se můžeme setkat i s veličinou „čistý národní produkt“. Rozdíl mezi oběma veličinami je stejný jako u hrubého a čistého domácího produktu. HNP na rozdíl od čistého národního produktu zahrnuje i obnovovací investice (amortizaci).

2.5 Některá omezení při výpočtu makroekonomických agregátů

Zavedení makroekonomických agregátů umožnilo měřit produkční a spotřební potenciál jednotlivých národních ekonomik a kvantifikovat ekonomickou teorii. Mělo pro ekonomii podobný význam, jaký mělo v geografii „zavedení“ poledníků a rovnoběžek, v chemii Mendělejevovy soustavy prvků nebo v botanice Linného klasifikačního systému. Přes velký přínos systému národních účtů pro teoretickou a praktickou ekonomii nelze přehlédnout, že používané ukazatele nejsou dokonalé a obsahují některé nepřesnosti. Poukážeme na některé z nich.

Problém stínové ekonomiky

Říká se jí také ekonomika „neoficiální“, „podzemní“, „druhá“, „skrytá“, „podpovrchová“, „neformální“ apod. Za stínovou je označována ta část ekonomiky, jejíž činnost je zatajována a která se vymyká státnímu usměrňování a zdaňování. S tím souvisí pro nás důležitá skutečnost, že tento sektor ekonomiky není ve statistikách HDP podchycen nebo je podchycen jen nepřesně. Hospodářská politika vycházející z nepřesných statistik má nižší účinnost.

Stínová ekonomika představuje konglomerát nejrůznějších pololegálních a nelegálních hospodářských činností, které prolínají celým hospodářským životem země. Může jít o nehlášenou, neregistrovanou výrobu vyhýbající se daním, zaměstnávání ilegálních přistěhovalců (využívání jejich tísnivé situace, neplacení jejich povinného zdravotního a sociálního pojištění), ilegální výrobu nebo dovoz lihovin, neregistrované služby (protislužby, práce „načerno“ – melouchy, fušky), „černý“ obchod s ukradeným zbožím, prostituci, výrobu a prodej drog, pašování tabáku, vybírání „výpalného“ atd. Někdy bývá rozlišována šedá a černá ekonomika ve snaze rozlišit činnosti méně škodlivé nebo svým způsobem dokonce přínosné od činností vyložené společensky destruktivních. Nelegální nebo na hranici legality a nelegality konané, avšak produktivní činnosti jsou označovány jako „šedá ekonomika“, zatímco vyložené kriminální aktivity snižující společenský blahobyt jsou považovány za „černou ekonomiku“.

Stínová ekonomika je velmi rozšířeným problémem, který do důsledků nevyřešila žádná vláda. Stínové ekonomiky představují značnou část celkové ekonomické aktivity zemí. Nikdo však neví, jaká je jejich „dolarová“ či „korunová“ hodnota. Existují jen hrubé odhady, dle nichž příjmy stínové ekonomiky odpovídají například v Řecku 30 % hodnoty řeckého HDP. Analogické odhady činí pro Itálii 20 %, Německo 9 %, země bývalého Sovětského svazu 40 %. V Česku představují aktivity tzv. nezjištěné ekonomiky zhruba 10 % HDP.

Je skutečností, že bez stínové ekonomiky by nebyla část nově vytvořené hodnoty vytvořena. Nezapomeňme, že do stínové ekonomiky patří řada užitečných aktivit, například práce instalatéra, který opravuje vodovodní potrubí svému zákazníkovi, od kterého přijímá mzdu za vykonanou práci, aniž však tuto platbu deklaruje jako příjem ve svém daňovém přiznání. Z jiných hledisek, včetně hlediska etického, je však stínová ekonomika škodlivá a ekonomicky nebezpečná, neboť může podněcovat destruktivní cyklus. Transakce uskutečněné v rámci stínové ekonomiky se vymykají zdanění, v důsledku čehož jsou daňové výnosy státu nižší, než by to odpovídalo souhrnné ekonomické aktivitě a potřebám rozvoje infrastruktury a veřejných služeb. Daňové úniky a v důsledku toho nedostatečná daňová základna tlačí vlády ke zvyšování daňové zátěže „zdravé

ekonomiky“, což dále podněcuje únik ekonomických aktivit do stínové ekonomiky a tím způsobuje další omezování rozpočtových zdrojů veřejného sektoru.

V posledních letech zesílila snaha započítávat přínos „šedé“ složky stínové ekonomiky k tvorbě HDP odhadem. Také Český statistický úřad k této praxi přistoupil a promítá odhad podílu tzv. statisticky nezachyceného růstu do údajů o HDP. Do jeho výpočtu se tak zahrnuje oblast prostituce, pašování a prodej drog.

Jedna z metod používaných při odhadech rozsahu stínové ekonomiky je založena na srovnání růstového trendu oficiálně počítaného HDP a vývoje spotřeby energií, přičemž se předpokládá, že roste-li HDP, roste i energetická spotřeba. V případě, že se růst HDP zpomalí nebo zastaví, přičemž růst spotřeby energií pokračuje původním nebo dokonce zrychleným tempem, je možné z odklonu obou vývojových linií usuzovat o míře nárůstu stínové ekonomiky (která je spotřebitelem energií). Tato metoda i další metody odhadu jsou velmi nepřesné.

Neplacená práce

Za projev nepřesnosti makroekonomických agregátů bývá někdy považována i skutečnost, že jejich výpočet opomíjí práce v domácnosti, jako jsou úklid, praní, vaření, výchova dětí, péče o staré a nemocné členy rodiny, svépomocné stavební práce apod.²⁷ Poukazuje se přitom na mimořádně velký význam těchto činností pro život společnosti. Feministické hnutí navíc spatřuje v tomto „selhání“ statistiky projev pokračující diskriminace žen, neboť přibližně dvě třetiny domácích prací vykonávají ženy. Feministická ekonomie poukazuje také na to, že ekonomickou teorii, z níž statistika vychází, tvořili pouze muži. Problém neplacené a tudíž statistikou HDP opomíjené práce je však širší, neboť se netýká jen pracovních činností v domácnosti.²⁸ Opomíjení zmíněných činností je založeno na převládajícím přesvědčení, že jejich hodnotu nelze přesně měřit. Ačkoli jsou určité pokusy o takové měření činěny, neovlivnily oficiální statistickou praxi.

Necitlivost vůči společenské užitečnosti a kvalitě statků

Metodika výpočtu HDP a jemu příbuzných agregátů nerozlišuje, zda určitá produkce přispívá, anebo nepřispívá k růstu společenského bohatství. Do celkového produktu je započítávána jak produkce takových produktů, jako jsou potraviny, léky, nábytek, zdravotní a vzdělávací služby, tak i produkty jako alkohol, drogy, tabákové výrobky a zbraně. Do produktu jsou započítávány i činnosti, které pouze napravují škody způsobené válečnými událostmi nebo přírodními pohromami. Tak se dosti paradoxně mohou stát nepřímým podnětem růstu HDP i zemětřesení, výbuch sopky nebo záplavy, které poškodily komunikace, mosty a budovy. Prvky obnovené infrastruktury se stávají součástí HDP. Podněčující vliv těchto v zásadě nepříznivých událostí nepřeceňujeme, jak se to často stává. Prostředky vynaložené na **obnovu** mohly být použity na jiném místě k **rozvoji**.

Značnou část vytvořeného HDP představuje hodnota výrobků a služeb, které jsou sice **důležité a společensky nezbytné**, avšak rozhodně společnost neobohacují. Patří

²⁷ Například nedělní oběd uvařený doma se do HDP (s výjimkou ingrediencí koupených v obchodě) nezapočítává. Jakmile bychom však šli do restaurace, byl by do HDP započítán. Podobně, kdybychom si sami vymalovali byt, vstoupí do výpočtu HDP pouze použité zakoupené materiály, nikoli však naše práce.

²⁸ Blíže k problému: Uramová, M., Orviská, M.: *Neplatená práce na Slovensku*. Banská Bystrica. Belianum 2016, s. 26.